शुद्धिकौमुदी

पाठः ५ – २०.०५.२०१७

रूपलिङ्गवचनादिदोषाः - ३

© All the content in these slides is the intellectual property of Vyoma Linguistic Labs Foundation.
Replication/reuse in any form without express written permission from the organisation is prohibited.

लिङ्गम्

संस्कृतभाषायां लिङ्गव्यवस्था अतिविलक्षणा । कः शब्दः किंलिङ्गकः इति ज्ञातुं न शक्यते अल्पेन प्रयासेन । पर्यायपदानि अपि समानलिङ्गकानि न भवन्ति क्वचित् ।

- शब्दः पुंसि । तदर्थकम् एव पदं नपुंसके ।
- कर्णः पुंसि । तदर्थकं श्रोत्रं नपुंसके ।
- शरीरं नपुंसके । तदर्थकः कायः पुंसि । तत्रत्याः नासिकाजिह्वादयः स्त्रियाम् । उदरनेत्रादयः नपुंसके ।

लिङ्गम्

अतः एव पण्डिताः अपि लिङ्गविषये मुह्यन्ति बहुधा ।

काव्याध्ययनं, कोषपरिशीलनम्, अभियुक्तानां भाषणस्य सश्रद्धं श्रवणम् इत्यादयः अंशाः लिङ्गज्ञानं वर्धयन्ति। ये व्याकरणं पठितवन्तः, ते प्रत्ययं दृष्ट्वा अपि लिङ्गम् ऊहन्ते । घञन्ताः पुंसि, क्तिन्नन्ताः स्त्रियां, ल्युडन्ताः नपुंसके इत्येवं ते लिङ्गं जानीयुः । यत्र प्रत्ययभागः सुस्पष्टः तत्र एतत् शक्यम् । इतरत्र तु तेषाम् अपि कष्टम् अस्ति एव ।

नियतलिङ्गाः

केचन नियतलिङ्गाः भवन्ति । विशेष्यनिघ्नानाम् इव येषां लिङ्गं न परिवर्तते ते उच्यन्ते - '**नियतलिङ्गाः**' इति ।

अत्र तादृशानि कानिचन उदाहरणानि -

अ) **मित्रम्** - रमेशः मम **मित्रम्** ।

अत्र रमेशः पुंसि । मित्रशब्दश्च नपुंसके । पुंलिङ्गवाची अपि कश्चन मित्रशब्दः अस्ति । किन्तु, सः सूर्यं बोधयति । सुहृत्पर्यायः मित्रशब्दः नपुंसके एव । स च नियतलिङ्गः । नियतलिङ्गाः यत्र प्रयुज्यन्ते, तत्र 'यल्लिङ्गं यद्वचनम्.....' इत्येतस्य नियमस्य अन्वयः भवति । अतः, रमेशशब्दः पुंसि चेदपि मित्रशब्दः नपुंसके एव स्यात् ।

तथा हि कोषः - 'मित्रं सुहृदि न द्वयोः' इति मेदिनी ।

नियतलिङ्गाः

आ) **वाहनम्**- * मयूरः षण्मुखस्य **वाहनम्** ।

---

* मूषकः गणेशस्य **वाहनम्** ।

वाहनशब्दः अपि नियतलिङ्गः । अतः, मयूरमूषकौ पुंसि स्तः चेदपि वाहनशब्दः नपुंसके एव । वाहनविषये कोषो यथा - 'सर्वं स्याद्वाहनं यानम्................' इति । (अमरः)

इ) **बन्दिः/बन्दी**- * **बन्द्या** कारगृहात् पलायितम् ।

अत्र '**बन्दी**'शब्दः (**बन्दिः** इति वा) स्त्रीलिङ्गे । यद्यपि पलायितः कश्चन पुरुषः, तथापि तन्निर्देशाय प्रयुक्तः 'बन्दी'शब्दः स्त्रियाम् एव ।

नियतलिङ्गाः

ई) **व्यक्तिः** - रामो नाम कश्चन व्यक्तिः एवम् उक्तवती ।

अत्र रामः पुमान् । 'व्यक्तिः' तु स्त्रियाम् । अतः, तद्विशेषणं स्त्रियां स्यात् । तस्मात्, 'कश्चन' इति न, 'काचन' इति प्रयोक्तव्यम् । 'व्यक्तिः' स्त्रियाम् इत्यतः क्रियापदस्थानीयं भूतकृदन्तं स्त्रियाम् (उक्तवती इति) अस्ति । उक्तवती इति पदं यदि न रोचते, तर्हि लिङ्गभेदरहितम् 'अवदत्' इति लङ्-रूपं प्रयुज्यतां नाम ।

व्यक्तिपदेन अभिधेयः तु पुरुषः एव । तथपि, व्यक्तिः तु स्त्रियाम् एव, नियतलिङ्गत्वात् । एतदत्र स्मर्तव्यं यत्, अभिधेयः अर्थः अन्यलिङ्गकः चेदपि, अभिधायकं पदम् अन्यलिङ्गकं भवितुम् अर्हति संस्कृतभाषायाम् ।

व्याध्यादयः.........

अन्ये केचन सामान्याः शब्दाः सन्ति, येषां च लिङ्गविषये वयं प्रमादं कुर्मः । ते केचन यथा –

१) सः **व्याध्या** ग्रस्तः अस्ति ।

२) वृत्तस्य **परिधिः** का इति न ज्ञातम् ।

३) अत्र **सन्धिः** न कृता ।

४) तेन काचन **ध्वनिः** श्रुता ।

५) जनैः **सेतुः** निर्मिता ।

एतेषु वाक्येषु प्रयुक्ताः व्याधि-परिधि-सन्धि-ध्वनि-सेतवः स्त्रीलिङ्गभ्रमं जनयन्ति । अतः एव एतेषु वाक्येषु तेषां स्त्रीत्वं प्रयुक्तम् । किन्तु, ते शब्दाः पुंसि एव । तस्मात्, एतानि सर्वाणि वाक्यानि असाधूनि । 'व्याधिना ग्रस्तः','परिधिः कः?', 'सन्धिः कृतः', 'ध्वनिः श्रुतः', 'सेतुः निर्मितः' इत्येवं प्रयोगाः साधवः ।

एतेषां विषये कोषप्रामाण्यं यथा –

१) ***व्याधिः*** – स्त्री रुग्रुजा चोपतापरागव्याधिगदामयाः (अमरः)

२) ***परिधिः*** – परिवेषस्तु परिधिः (अमरः)

३) ***सन्धिः*** – सन्धिर्ना….. (अमरः)

४) ***ध्वनिः*** – शब्दे निनादनिनदध्वनिध्वानरवस्वनाः (अमरः)

५) ***सेतुः*** – सेतुरालौ स्त्रियां पुमान् (अमरः) सेतुः पुमान् इत्यर्थः ।

vyoma ॥ वाचं धेनुमुपासीत ॥ Saṃskṛtam · Value Education · Technology

उभयलिङ्गाः

कोशे लिङ्गानुशासनादिषु उभयलिङ्गता बहुधा उच्यते एव । ते सर्वे अत्र न दर्श्यन्ते । केचन उभयलिङ्गकाः व्यावहारिकाः शब्दाः अत्र दर्श्यन्ते ।

१. तेन स्व**कुटुम्बं** कष्टेन पोष्यते स्म ।

कुटुम्बशब्दः पुंसि नपुंसके च इति वदति कोषः । अतः, उभयथा अपि प्रयोगः साधुः ।

२. गृहिण्या विविधाः **शाकाः** क्रीताः ।

शाकशब्दः पुंसि नपुंसके च । अतः **'शाकः क्रीतः'**, **'शाकं क्रीतम्'** इति उभयथा अपि प्रयोगः साधुः ।

कोशप्रामाण्यं यथा – 'अस्त्री शाकं हारितकम्......' इति ।

उभयलिङ्गाः

३. सः **अर्गलाम्** अपसार्य द्वारस्य कवाटम् उद्घाटितवान् ।

अर्गला अत्र स्त्रियां प्रयुक्तः । सः नपुंसके अपि । तथा हि कोशः – 'तद्विष्कम्भोऽर्गलं न ना' (अमरः) इति ।

४. सः **चषकः** उत्तमः अस्ति ।

'चषक'शब्दः पुंसि नपुंसके च । तथा हि कोषः – 'चषकोऽस्त्री पानपात्रम्' (अमरः) इति ।

५. एषः सभा**मण्डपः** अतिविशालः अस्ति ।

'मण्डप'शब्दः पुंसि नपुंसके च । कोषो यथा – 'मण्डपोऽस्त्री जनाश्रयः' (अमरः) इति ।

उभयलिङ्गाः

६. तेन नगरगमनाय **शकटः** आरूढः ।

’शकट’शब्दः पुंसि नपुंसके च । तथा हि कोषः – ’क्लीबेऽनः शकटोऽस्त्री स्यात्’ (अमरः) इति ।

७. वृक्षे पक्षिभिः **नीडः** रचितः ।

नीडशब्दः पुंसि नपुंसके च । तथा हि कोषः – ’कुलायो नीडमस्त्रियाम्’ (अमरः) इति ।

८. एषः **तडागः** कमलैः शोभते ।

’तडाग’शब्दः पुंसि नपुंसके च । कोषप्रामाण्यं यथा – ’पद्माकरस्तडगोऽस्त्री’ (अमरः) इति ।

उभयलिङ्गाः

---

९. अपघातकारणतः तस्य पादे **व्रणः** जातः ।

’व्रण’शब्दः पुंसि नपुंसके च । तथा हि कोशः – ’व्रणोऽस्त्रियाम् ईर्ममरुः क्लीबे’ (अमरः) इति ।

१०. नदीतीरे क्रीडता बालेन **पङ्कः** स्पृष्टः ।

’पङ्क’शब्दः पुंसि नपुंसके च । कोषो यथा – ’अस्त्री पङ्कं पुमान् पाप्मा’ (अमरः) इति ।

११. मुनिना **कमण्डलुः** स्पृष्टः ।

’कमण्डलु’शब्दः पुंसि नपुंसके वा । तथा हि कोषः – ’कमण्डलुः स्यात्करके न स्त्री ना प्लक्षपादपे’ – मेदिनी ।

उभयलिङ्गाः

अन्ये च केचन उभयलिङ्गकाः व्यावहारिकाः शब्दाः यथा –

पार्श्वः / पार्श्वम्	पार्श्वमस्त्री (अमरः)
कण्टकः / कण्टकम्	कण्टको न स्त्रियां… (मेदिनी)
मोदकः / मोदकम्	मोदकः खाद्यभेदोऽस्त्री (मेदिनी)
मण्डः / मण्डम्	मण्डोऽस्त्री सारपिच्छयोः
तिलकम्/ तिलकः	तमालपत्रतिलकचित्रकाणि विशेषकम् ।
	द्वितीयं च तुरीयं च न स्त्रियाम् (अमरः)
किरीटम्/ किरीटः	किरीटं पुन्नपुंसकम् (अमरः)

उभयलिङ्गाः

फलकः / फलकम्	फलकोऽस्त्री (अमरः)
पीठः / पीठम्	विष्टरः पीठमस्त्रियाम् (त्रिकाण्डशेषः)
सौधः / सौधम्	सौधोऽस्त्री राजसदनम् (अमरः)
खलीनः / खलीनम्	कविका तु खलीनोऽस्त्री (अमरः)
पुच्छः / पुच्छम्	पुच्छोऽस्त्री लूमलाङ्गूले (अमरः)
तारका / तारकम्	नक्षत्रे चाक्षिमध्ये च तारकं तारकापि च (शाश्वतः)
वलयः / वलयम्	वलयः कण्ठरोगे ना कङ्कणे पुंनपुंसकम् (मेदिनी)

उभयलिङ्गाः

शूर्पः / शूर्पम्	प्रस्फोटनं शूर्पमस्त्री (अमरः)
अङ्गारः / अङ्गारम्	अथ न स्त्री स्यादङ्गारः (अमरः)
गोमयः / गोमयम्	गोविट् गोमयमस्त्रियाम् (अमरः)
नूपुरः / नूपुरम्	पादाङ्गदं तुलाकोटिर्मञ्जीरो नूपुरोऽस्त्रियाम् (अमरः)
लोहः / लोहम्	लोहोऽस्त्री शस्त्रके (मेदिनी)
मणिः (पुं/स्त्री)	मणिः स्त्रीपुंसयोरश्मजातौ (मेदिनी)
क्रकचः / क्रकचम्	क्रकचः करपत्रेऽस्त्री (मेदिनी)

वृक्षः पुंसि, फलं नपुंसके

१. गृहिण्या दश **आम्राः** क्रीताः ।

२. कृषिकेण दश **आम्राः** आरोपिताः ।

अत्र वाक्यद्वये अपि आम्रशब्दः पुंसि प्रयुक्तः । प्रथमे वाक्ये सः 'फल'वाचकः । द्वितीये च वाक्ये 'वृक्ष'वाचकः । फलवाचके पुंलिङ्गप्रयोगः दोषाय । अतः, प्रथमं वाक्यम् अशुद्धम् । एकः एव शब्दः संस्कृतभाषायां फलं वृक्षं च वदति ।

यथा आम्रशब्दः । वृक्षवाचकत्वे तस्य पुंलिङ्गता । फलवाचकत्वे च नपुंसकलिङ्गता । अतः एव 'आम्रवृक्षः' इति वक्तव्यं नास्ति । 'आम्रः' इत्येतावता एव अलम् । एवमेव 'आम्रफलम्' इति वक्तव्यं नास्ति । 'आम्रम्' इत्येतावता अलम् । 'फले लुक्' (४.३.१६३) इति सूत्रेण विकारावयवप्रत्ययस्य (मयटः) फले लुक् । लोकात् नपुंसकता च ।

अतः – आम्रः = आम्रवृक्षः

आम्रम् = आम्रफलम्

vyoma ॥ वाचं धेनुमुपासीत ॥
Saṃskṛtam · Value Education · Technology

एवमेव –

वृक्षः(पुंसि)	फलम् (नपुंसके)
पनसः	पनसम्
आमलकः	आमलकम्
जम्बीरः	जम्बीरम्
पूगः	पूगम्
नारिकेलः	नारिकेलम्
नारङ्गः	नारङ्गम्
दाडिमः	दाडिमम्
खर्जूरः	खर्जूरम्
वृन्ताकः	वृन्ताकम्

किन्तु, सर्वे फलवाचकाः नपुंसके एव इति न नियमः । द्राक्षा, भल्लातकी, एला इत्यादयः स्त्रियाम् । कलायः पुंसि । एवम् इतरत्रापि ऊह्यम् ।

vyoma ॥वाचं धेनुमुपासीत॥ Saṃskṛtam · Value Education · Technology

शेषः

उक्तात् अन्यः शेषः । लिङ्गविषये पूर्वं ये अंशाः उक्ताः तेभ्यः अन्येषाम् अपि केषाञ्चन शब्दानां विषये अस्माभिः अवधातव्यं भवति । ते केचन यथा –

१. जलेन सिक्तेभ्यः बीजेभ्यः **अङ्कुराणि** उत्पद्यन्ते ।

’अङ्कुराणि’ इति दोषाय । ’अङ्कुराः’ इति पुंसि प्रयोक्तव्यम् । तथा हि कोषः – ’अङ्कुरोऽभिनवोद्भिदि’ इति । (अमरः)

२. यथा **बीजः** तथा खलु भवति अङ्कुरः ?

बीजशब्दः नपुंसके । ’हेतुर्ना कारणं बीजम्’ इति अमरः । अतः, ’बीजम्’ इति नपुंसके प्रयोक्तव्यं, न तु पुंसि ।

३. एतत् नगरं धनिनाम् **आकरम्** अस्ति ।

’आकरः अस्ति’ इति पुंसि प्रयोक्तव्यम् । आकरशब्दः पुंसि । तथा हि अमरः – ’खनिः स्त्रियाम्, आकरः स्यात्’ इति ।

शेषः

४. अयं पण्डितः ज्ञानानाम् **आगारः** अस्ति ।

’आगारम्’ इति नपुंसके प्रयोगः साधुः । आगारशब्दः नपुंसके । अमरकोषो यथा – ’भवनागारमन्दिरम्’ इति ।

---

५. कारागारः एव श्रीकृष्णस्य जन्मस्थानम् आसीत् ।

’कारागारम्’ इति प्रयोक्तव्यम् । आगारशब्दः नपुंसके इति पूर्वम् उक्तम् एव ।

६. पाठ्यपुस्तकविषये श्वः **कार्यागारः** भविष्यति ।

’कार्यागारम्’ इति प्रयोक्तव्यम् । कार्यस्य आगारम् = कार्यागारम् । समासे उत्तरपदम् ’आगारं’ नपुंसके, न तु पुंसि ।

७. अत्रत्यः पुस्तक**भण्डारः** अत्युत्तमः अस्ति ।

’भण्डारः’ इति अपशब्दः । ’पुस्तकभाण्डारम्’ इति, ’पुस्तकभाण्डागारम्’ इति वा प्रयोक्तव्यम् । ’भण्डार’शब्दः संस्कृते नास्ति । अपेक्षितस्य अर्थस्य वाचकः ’भाण्डार’शब्दः अस्ति । सः नपुंसके । तस्मिन्नेव अर्थे ’भाण्डागारम्’ इति शब्दः अस्ति । सोऽपि नपुंसके ।

शेषः

८. संस्कृतस्य **महिमा** केन वा वर्णयितुं शक्या ?

’महिम’शब्दः नकारान्तः पुंलिङ्गश्च, न तु स्त्रीलिङ्गः । अतः, ’महिमा वर्णयितुं शक्यः’ इति प्रयोगः करणीयः । आकारान्तभ्रान्त्या केचन तस्य स्त्रीत्वं चिन्तयन्ति ।

९. **नगरस्य अन्तिमे सीम्नि कश्चन संन्यासी वसति स्म ।**

’अन्तिमे सीम्नि’ इति प्रयोगः दोषाय । ’अन्तिमायां सीम्नि’ इति प्रयोक्तव्यम् । ’सीमन्’शब्दः नकारान्तः । स च स्त्रियाम् । ’सीमा’ इति आकारन्तोऽपि अस्ति । सोऽपि स्त्रियाम् एव । तथा हि कोषः – ’सीमासीमे स्त्रियामुभे’ (अमरः) इति । अतः, ’नकारान्तः पुंसि, आकारान्तः स्त्रियाम्’ इति भ्रमः मास्तु । उभौ अपि स्त्रियाम् एव ।

शेषः

१०. बालिकाहस्तात् पतितं **दर्पणं** भग्नम् ।

’पतितः दर्पणः भग्नः’ इति पुंसि प्रयोक्तव्यम् । यतः, दर्पणशब्दः पुंसि । अमरमाला वदति, ’दर्पणः मुकुरः प्रोक्तः’ इति । ’लोचनाभ्यां विहीनस्य दर्पणः किं करिष्यति’ इति हितोपदेशकारादीनां प्रयोगाः अपि अत्र उपोद्बलकाः सन्ति ।

किन्तु, धर्मसेनस्य कश्चन प्रयोगः दृश्यते – ’किं तद्दर्पणमस्ति यत्र सकलम्….’ इति । अत्र दर्पणस्य नपुंसकता प्रयुक्ता इति तु स्फुटम् । किन्तु, अयं क्वाचित्कः प्रयोगः । अतः, प्रमाणभूतं भवितुं न अर्हति । तस्मात्, दर्पणशब्दस्य पुंसि प्रयोगः एव शिष्टसम्मतः ।

शेषः

११. ’बुद्धिर्यस्य बलं तस्य’ इति **आभाणकम्** एकं श्रूयते ।

’आभाणक’शब्दः पुंसि । अतः, ’आभाणकः एकः श्रूयते’ इति प्रयोक्तव्यम् । येषु कोषेषु आभाणकशब्दः दर्शितः, तेषु सर्वत्र तस्य पुंस्त्वम् एव दर्शितं, न तु नपुंसकत्वम् ।

१२. प्रथमस्थानं प्राप्तवते **बहुमानं** प्रदत्तम् ।

’बहुमानः प्रदत्तः’ इति वक्तव्यम् । बहुमानशब्दः पुंसि । सम्मानः, अधिकगौरवम् इत्यादयः अर्थाः यथा, तथैव ’पारितोषिकम्’ इत्यपि अर्थः अस्ति तस्य ।

१३. धेनुः **किसलयान्** खादति ।

’किसलयान्’ इति दोषाय । ’किसलयानि’ इति नपुंसके प्रयोक्तव्यम् । किसलयशब्दः नपुंसके । तथा हि अमरः – ’पल्लवोऽस्त्री किसलयम्’ इति ।

१४. कालिदासः **कविरत्नः** अस्ति ।

’कविरत्नम्’ इति प्रयोक्तव्यम् । कविः रत्नम् इव इति उपमित-समासः । ’जातौ जातौ यदुत्कृष्टं तद्रत्नमभिधियते’ इति हि प्राचीनोक्तिः । ’रत्नं स्वजातिश्रेष्ठे स्यात् मणौ...’ इति हैमकोषः । अतः, रत्नशब्दः नपुंसके । उपमितसमासे (कर्मधारये) उत्तरपदस्य प्राधान्यम् । तस्मात्, रत्नशब्दस्य यत् लिङ्गं, तदेव भवति समस्तपदस्यापि । रत्नशब्दः नपुंसके इत्यतः कविरत्नशब्दः अपि नपुंसके एव । तस्य नियतलिङ्गत्वात् कालिदासपदस्य विशेषणं सत् अपि तत् नपुंसके एव ।

१५. **अहोरात्रं** दिनम् इति उच्यते ।

’अहोरात्रः’ इति प्रयोक्तव्यम् । ’अहोरात्र’शब्दः पुंसि । अहश्च रात्रिश्च अनयोः समाहारः अहोरात्रः । ’रात्राह्नाहाः पुंसि’ (पा.सू. २.४.२९) इति सूत्रेण अहोरात्रशब्दस्य पुंस्त्वम् । ’अहोरात्रं पठति’ इत्यादौ तु तस्य क्रियाविशेषणता । तन्नाम, कर्मत्वम् । कर्मणः द्वितीया लोके सिद्धा एव । किन्तु, तत् नपुंसकताभ्रमं जनयति कदाचित् ।

vyoma ॥वाचं धेनुमुपासीत॥ Saṃskṛtam · Value Education · Technology

१६. **सन्तानं** नास्तीत्यतः तेन महान् खेदः प्राप्तः । **शेषः**

’सन्तानः’ इति पुंसि प्रयोक्तव्यम् । सन्तानशब्दः पुंसि । तथा हि कोषः – ’वंशोऽन्ववायः सन्तानः’ (अमरः) इति ।

१७. कार्यक्रमस्य आयोजकैः **चतुष्पथः** सम्यक् **अलङ्कृतः** ।

’चतुष्पथः अलङ्कृतः’ इति प्रयोगः दोषाय । ’चतुष्पथम् अलङ्कृतम्’ इति प्रयोक्तव्यम् । यद्यपि ’पथिन्’शब्दः (प्रथमायां ’पन्थाः’ इति रूपम्) पुंलिङ्गे, तथापि चतुष्पथशब्दः तु नपुंसके । ’पथः सङ्ख्याव्ययादेः’ इति वार्तिकेन सङ्ख्यादेः परस्य कृतसमासान्तस्य पथशब्दस्य नपुंसकता विहिता ।

१८. तपसि निरतस्य मुनेः पुरतः अप्सराः **गोचरा** जाता ।

’गोचर’शब्दः पुंसि । ‘गोचरसञ्चर....’ (पा.सू. ३.३.११९) इति सूत्रेण घान्तः निपातितः । घान्तः पुंसि एव । अतः, ’अप्सराः मुनेः दृष्टेः गोचरः’ इति, ’अप्सराः दृष्टेः गोचरतां गता’ इति वा प्रयोगः करणीयः ।

१९. **सुखहेतूनि** भोगसाधनानि को वा न इच्छेत् ?

’सुखहेतून्’ इति प्रयोक्तव्यम् । हेतुशब्दः पुंसि ’हेतुर्ना कारणं बीजम्’ इति अमरः । ’सुखहेतुः’ इत्यत्र षष्ठीतत्पुरुषः (सुखस्य + हेतुः) । तत्पुरुषे उत्तरपदस्य यत् लिङ्गं तदेव लिङ्गं समस्तपदस्यापि । अतः, सुखहेतुशब्दस्यापि पुंस्त्वम् एव युक्तम् । बहुव्रीहिसमासस्तु न, येन अत्र अन्यपदार्थप्राधान्यम् उच्येत । ’सुखहेतून् भोगसाधनानि’ इत्यत्र यदि मनः न रमते तर्हि ’सुखहेतुभूतानि’ इति प्रयोगः क्रियतां, यत्र च विशेषणविशेष्यभावः स्फुटतया दृश्येत ।

२०. एवमेव यदि **पापः** क्रियते, तर्हि भवता **नरकं** प्राप्यते ।

’नरकम्’ इति प्रयोगः दोषाय । ’पाप’शब्दस्य पुंसि प्रयोगः अपि दोषाय । ’नरकः’ इति पुंसि प्रयोक्तव्यम् । नरकशब्दः पुंसि एव । अमरकोषप्रामाण्यं यथा – ’स्यान्नारकस्तु नरको निरयो.......’ इति । पापशब्दः नपुंसके । कोषो यथा – ’पापं किल्बिषकल्मषम्’ (अमरः) इति ।

vyoma ॥वाचं धेनुमुपासीत॥
Saṃskṛtam · Value Education · Technology

QUESTIONS/DOUBTS?

Email us @

sanskritfromhome@vyomalabs.in

For downloading course-materials, login @
www.sanskritfromhome.in

Subscribe to our youtube channel @
vyoma-samskrta-pathasala

Buy our Samskrita-learning products @
www.digitalsanskritguru.com

Support our cause for Samskrita-Samskriti @
www.vyomalabs.in

vyoma ॥ वाचं धेनुमुपासीत ॥
Saṃskṛtam · Value Education · Technology

© All the content in this presentation is the intellectual property of Vyoma Linguistic Labs Foundation.
All materials shared in our website are purely for the purpose of personal study.
Replication/reuse in any form without written permission from the organisation is prohibited.